

Dosya taybetî Sunetkirina keçan li Herêma Kurdistanê -3-

**Amadekar:
Gabar Çiyan / Zarathustra News**

Sunetkirina keçan, girêdan û kontrolkirina hîsên jinantiyê ye. Ji baweriya dîtina jinê, weke mal û navgînek kêfxweşiyê, tê. Encamên pêşerojê nayê hizirkirin. Nexweşiyên bedenî û rûhî nayên hesab kirin. Xeyal û evîndariya jinan nabe cihê lêpîrsînê...

Em ê bi vê dosya taybetî rastiya sunetkirina keçan li Herêma Kurdistanê bînine holê. Istatîstîkên li ser herêmê, dîtina kesên bûne qûrban û pisporên pîrsê bikin mijara xwe. Armanca ew e ku, rastiya li Kurdistanê bê dîtina. Rê li ber girtin ku, ev nexweşî û hovîti derbasî perçeyên din nebe. Ji Hikumeta Herêma Kurdistanê bixwazin ku, rê li ber sunetkirina keçan bigire. Komîsyonek çavdêr ava bike. Birîna jinên birîndar derman bibe. Qesabên keçên biçûk bi hişkî ceze bike.

Di beşê 3:em de, em ê cî bidin hevpeyvîn û lêkolîna nivîskara hêja Ronak Faraje. Xanim Faraje bi çalakiyên xwe li dijî sunetkirina keçan li Herêma Kurdistanê tê nasîn. Li ser pîrsê lêkolînên wê hatine belavirin. Lê lêkolîna wê ya herî dirêj û balkêş di bin navê "Sunetkirina keçan li Kurdistanê" weke pirtûk ketibû ber çapê. Çapa pêşî pir sînorkirî bû. Wê lêkolîna xwe di kovar û rojnameyan de belav nekir. Hêja Faraje li derveyî welêt dijî. Me xwe gehand Xanim Faraje û pîrsên xwe pêşkêşî wê kir. Em hevpeyvîna pê re û beşek giring ji lêkolîna wê pêşkêşî we dikin.

Lêkolîner Runak Faraje Rahim: Divê Parlementoya Kurdistanê sunetkirina keçan qedexe bike

- Sedemên nivîsîna pirtûka te ya "Sunetkirina keçan li Herêma Kurdistanê" çi ye?

Di sala 1991 ê, dema Kurdistan azad bû, ez mudirê dibistana lîseyê li nêzî Raniayê, kampa penaberan Hadji Awayê bûm. Kamp ji aliyê Saddam ve hatibû avakirin. Kesên gundên wan hatibû kaviilkirin li wir dihatin kom kirin. Li dibistanê 900 xwendevan hebûn, ji wan 430 keç bûn.

Di Adara 1992 an de, piştî dibistanê, diçûm ber bi malê. Min dî, xwendevanek keç 6 salî bi cilên zer û dirêj ber bi min ve bazdida. Dayika wê jî dida du wê, dixwest wê bigire û bibe cihê sunetkirinê. Keça biçûk alîkarî ji min dixwest û digot:

"Mamosteya min ji bo xatirê Yezdanî, min biparêze û nehêle dayika min, min bide sunetkirin".

Dayika wê jî ji min alîkarî dixwest ku ez wê bigirim û teslîmî wê bikim. Dema dayikê wê girt, kulmek lê xist û bi destê wê hişk girt û di du xwe de kişand. Min jî da du wan. Paşê berê xwe dan malekê.

Di hundirê malê de pîrejinek û 7 zarokên biçûk hebûn. Wê, ji kîsikê xwe cilêtek derêxist berê xwe da keçikên biçûk ku emrê wan 4-10 salî bûn. Ji tîrsa dilerizîn, digiriyan û kezêb qetandî bûbûn. Min jê pîrsî ku dê çi bike. Wê got ku, ew ê keçikan sunet bike. Ez şok

bûm. Min qet bawer nedikir ku tişte wisa pêk were. Çawa mirov dikarin keçikên wisa biçûk bikin qurban?!

Lê çi kesî li min guhdarî nekir. Pîrejina li wir, bi alîkariya jinên din, terpiyên keçikên biçûk ji wan dikir û zimanên organên wan yên cinsî (zîlik-qitke-klitoris) yek bi yek jê dikir.

Keçika 6 salî Shina jî wisa bûbû qurban: Pîrejinê piştî destpêka bi navê Xweda, bi ciletê ew jî di nava xwînê de hiştibû.

Xwîna Giabanda 4 salî qet ranediwetsiya. Wê tazî kirin, li ser teşteke ku bi ava qeşayê dagirtî bû, rûniştandin.

Wê rojê 29 keçik bûbûn qurban. Qet xewa min nedihat. Qêrînî, girî û xwîna wan ji ber çavê min nedichû.

Adinî rojekî, ez çûm dibistanê. Min li dibistanê lêkolînek kir. Derket holê ku ji 420 keçan 380 sunetkirinî ne...

- Qala çalakî û lêkolîna xwe ji me re bike. Tu gihîste armanca xwe an na?

Min, piştî xebatên statistik û raçavkirinê hewil da ku bi wan zaniyariyan xelkê ronî bikim.

Bi armanca çêkirina semîneran 17 salan li dora Rania, gundên Pişdar, Hewlêr û Xalifan geriyam. 2 salan rêvebiriya radyoya "Dengê Jinan" kir û tê de programên li ser pirsê sunetkirina keçan belav kir. Radyoya ku navenda xwe li Raniyê bû, li ser pirsê xebatên hêja kir.

Dema ez hatim Silêmaniyê, xebata min di navenda informasyonê ya jinan de dest pê kir.

Li wir, di radyoya "Gali Kurdistan" de di gel Hana Shwan rêvebiriya programekî kir.

Beşek ji programê li ser sunetkirina keçan bû.

Paşê projeyek me bi NPA ya Norvêcî dest pê kir. Proje 81 gundên Germiyanê hemêz dikir. Giraniya karê min belavkirina zaniyariyê li ser pirsê sunetkirina keçan bû.

2004 an de Centerê projeyek din ku berê xwe bide 41 gundên Rania û Pişdarê dest pê kir. Ez beşdarî gelek debatan bûm, 2006 an de debata di Azadî TV, 2007 an de Zagros TV û hwd. Paşê beşdarî konfernasa li Hewlêrê ya Khato Zin û li Silêmaniyê ya NPA yê bûm.

Belê, çalakiyên me baş bûn. Ji bo ronîkirina xelkê li ser pirsê rolên baş lîstin û bandorek erênî û piraî li xelkê kir.

- Mirov çawa dikare dawî li sunetkirina keçan li Herêma Kurdistanê bîne?

Divê tevayê dezgehên jibo ronîkirina xelkê bixebitin. Her wisa mirov li benda wê ye ku Parlamentoya Kurdistanê bi qanûnekî sunetkirina keçan qedexe bike...

Sunetkirina keçan li Herêma Kurdistanê

Lêkolîn: Runak F. Rahim

Nakokiyên li pêşiya lêkolînê

Lêkolînên wisa civakî ku bi giranî li ser pirsên jinan in, zêde pêk nayin û wextek taybetî dixwazin. Sedemên wê jî ev in:

- 1- Nebûna navend anjî dezgehekî ku piştgiriya aborî bide projeyên wisa
- 2- Lêkolînên wisa têra xwe bi mesref in, çûna xwe gelek in.
- 3- Ji ber nakokiyên politîk zêde ne balkêş in
- 4- Hejmarek mezin ji xelkê pê bawer in ku, hejmarek ji pirsên me yê civakî hasas in û bêhtir yê malbatî ne. Lewma naxwazin zaniyariyê bidin lêkolînên wisa eşkere.

Ez bawer im ku ev lêkolîn gavek hêja ye. Ez hêvî dikim ku karîbim faktorên bingehîn yê li ser pirsê sunetkirina keçan li Herêma Kurdistanê derxînim hole.

Armanca lêkolînê

- 1- Berhevkirina zaniyariyê ji Silêmaniyê, Erbil û Duhokê
- 2- Peydekirina çareseriyên jibo dawîanîna sunetkirina keçan
- 3- Eşkerekirina deverên mexdurbûyî
- 4- Eşkerekirina faktorên bingehîn
- 5- Berhevkirina zaniyariyê li ser aliyên neyênî yê sunetkirina keçan
- 6- Eşkerekirina kesên birayara sunetkirinê li male didin

Binavkirin

Sunetkirin: Jêkirina beşek ji zimanê organa keçan

Qitka / klitoris: Beşê herî hasas yê organa cinsî ye (keç)

Cihên kolektîv: Di dema Sadam Hisênî de gelek gund û dever hatibûn kavilkin û xirabkin. Rûniştvan li cihên kolektîv hatibûn komkin.

Bandora neyênî ya sunetkirinê

Di dema sunetkirinê de zimanê organê keçan têne jêkirin. Rola wê di dema eleqata cinsî de mezin e. Organa şehwetê ye. Bi jêkirina wê, jin zewqê ji eleqata cinsî nastînin.

Sunetkirina keçan sedema herî mezin ya jinantiya cemidî ye. Kesên ku sunetê dikin, gelek caran nezan in û keçan seqet dihêlin.

Emrê wan

Emrê keçikên têne sunetkin li gorî herêman tê guhertin. Lê bêhtir di 4-5 saliya xwe de têne sunetkin. Zaniyariyên ji hinek deveran nîşan didin ku, keçikên nû ji dayika xwe çêdibin, têne sunetkin. Bandora neyênî ya sunetkirinê piştî mezinbûn û zewaca wan derdikeve holê.

Ne eşkerekirina pirsê

- 1- Jin fedî dîkin ku qala sunetkirina keçan û jêkirina beşek ji organa xwe ya cînsî eşkere bikin
- 2- Kesên ku sunetê dîkin, sunetkar, bêhtir pîrejin in. Nexwende ne û ji aliyê bijjîkî û fermî ve karên wan derveyî pîvanê sihetê ye.

Aletên sunetkirinê

Pîrejinên sunetkar sunetê bi kêr, cuzan anjî cilêta pêk dihênin. Hayê wan ji paqijiya sihî zêde tune ye. Bi heman kêr anjî cilêta dikarin 10 keçikan sunet bikin.

Ji bo rawestandina xwînê, piştî sunetê, birîn bi xweliyê tê seyandin. An jî keçikê li ser ava qeşayê rûdinînin. Ev yek jî dibe sedem ku, birîn mîkroban bigire û seqetiyên mezin û wendakirina xwînê pêk were. Keçên qurban, ji ber êş û tirsê, hetanî dawiya emrê xwe, bi nexweşiyên laş û rûhî şer dîkin.

Firehbûna lêkolînê

Zaniyarî bi giştî ji 40 480 hevpeyvînan hatine berhevkerin. Li gorî vê:

Li Erbilê

8 tax, li her taxekî 30 hevpeyvîn

Dezgehek mamosteyan

5 bajarên kolektîv, li her bajarekî 800 lêkolîn û hevpeyvîn

55 gund, li her gundekî 40 hevpeyvîn hatin kirin.

Li Silêmaniyê

8 tax, bi giştî lêkolîn bi rêya 1000 forman

8 dibistanên destpêkê ya keçan

6 bajarên kolektîv, li her bajarekî 700 lêkolîn û hevpeyvîn

496 gund, li her gundekî 40 hevpeyvîn hatin kirin.

Li Duhokê

1 taxek

1 dibistana destpêkê ya keçan

1 bajarek kolektîv

12 gund bûne cihê lêkolînê.

Encama lêkolînê

Lêkolîna li ser keçên sunetkirî ku emrê wan 1 meh heta 10 salan nîşan dide ku:

Keçên ku bi giranî bûne qûrbana sunetkirinê 4-10 salî ne. Paşê yên 1 mehî û 3 salê tên.

Yên ku emrê wan di ser 11 an de ne, di rêza 3:em de ne.

Di lêkolînê de derket holê ku: Ji 40 480 jin û keçan 30 324 sunetkirinî ne. 10 352 kes zarok in û emrê wan 1-16 salî ne.

Deverên jidayikbûnê

- Ji 6 132 keçan ku li bajarên kolektîv dijîn, 2 700 kes li gundan hatine dinyê. Bajarên kolektîv di salên 1979-87 an de ji aliyê Rejîma Baas ve hatibûn avakirin. Wê demê kesên ji gundan li wir bi cî kiribûn.
- Ji 20 320 jinên ji gundan, 12 240 kes piştî valakirina gundan li bajarên kolektîv hatibûn bi cî kirin.
- Piştî 1991 î, gund careke din hatine avakirin. 8 150 kes li wan gundan hatine dinyê.
- Ji 3 802 keçên sunetkirî li bajêr, 2 790 kes li bajêr û 507 kes jî li gundan hatine dinyê.

Sedem

Piştî kurbûna li ser 2 000 blanketan ji tevayê herêmê, diyar bû ku;

- Ji 30 324 jinan 24 435 bawer dikin ku sunet ji aliyê olî ve ferz e, ji bo Xweda bi cî dihênin.
- Li bajêr, ji 3 802 jinan 1 202 bawer dikin ku, piştî bi destxistina azadiyê mirov dikare rê li ber sunetkirinê bigire.

Hevpeyvîn

Doktora pispor li ser nexweşiyên jinan, Dr. Rezan diaxife:

"Sunetkirina keçan bêhtir li Rania pêk tê. Bi sedan dêbav bi qîzên xwe yên sunetkirî, ku laşê wan di nav xwînê de maye dihênin cem me. Piştî muayenê mirov tê digihêje ku, ew nû hatine sunetkirin. Ji ber ku kesên wan sunet dikin gelek caran nezan in, perçeyên jêdikin zêde dibe. Sunetkirinên wisa bandorek neyênî li laşê wan û ruhê wan dike. Keçên têne sunetkirin, hetanî mezin bibin ji tirsê rizgar nabin. Lê ya herî xirab piştî zewaca wan dibe. Ji ber ku ew ê çî tamê ji cinsiyetê nebînin û cemidî bin. Sarbûna jinê ji % 70-80 î bi berdana jin û mêran bi dawî tê".

Awaz Osman ku li dadgeha Silêmaniyê lêkolînêr e, dibêje:

"Ji % 70 berdana jinan ji ber van sedeman e:

- Sunetkirina keçan
- Piranîna zarokan
- Kêmbûna zaniyariyê li ser pirsên cinsiyetê".

Fatma Ibrahîma 50 salî, karê wê sunetkirina keçan e. Li dora Rania û Dolaraqa gelek keç sunet kiriye. Ibrahim wisa bersiv da:

- Fêrbûna sunetkirina keçan çawa çêbû?

Ez ji pîrejinekê li gundê me fêr bûm. Ew nuha ne sax e.

- Hayê te çiqasî jê heye ku ev kar keçan seqet dihêlê?

Zêde hayê min jê tune. Ez karekî xêrê dikim. Nesunetkirina keçan ne li gorî razîbûna Xwedê û ola Îslamê ye.

- Zarokên tên sunetkirin çend salî ne?

3-4 salî ne.

- Hun çî aleta bikar dihênin?

Ez bi zimanê organên wan digirim û bi ciletê jê dikim. Bi xweliyê jî xwînê radiwestînim.

- Hetanî nuha çend keç ji aliyê te ve hatiye sunetkirin?

Zêdeyî 1 000 keçên biçûk ji aliyê min ve hatine sunetkirin. Gundên nêz keçên xwe ji bo sunetkirinê dişînin cem min.

Kêmbûna têtikiliyê

Li aliyê Badînan sunetkirina keçan kême e. Me li aliyê Soran ji xelkê pirs kir ku çiqasî hayê wan jê heye. Ji 40 480 kesan tenê 1 251 kesan zanîbû ku li wir kême e.

Tirs

Ji 40 480 jinan ku ketine ber lêkolînê, 30 324 ji wan sunetkirî bûn. Jinan qala dema suneta xwe û bîranînên hovîtiyê wisa anîne zimên: *"Em ê qet wê dema bi fedîbûn û tirsê barkirî jibîr nekin"*.

Orgazm

Ji 30 324 jinên ku bi wan re hevpeyvîn hatine kirin, 13 655 kes zewicî ne. Ji wan 13 650 jinan anîne zimên ku, di dema eleqata cinsî de, çî caran orgazm nebûne. Têr nebûne.

Zaniyariya li ser seqetmayînê

Sunetkirina keçan li cem keçan seqetiyên laş û rûhî pêk dihêne. Li ser pirsê hevpeyvînek berfireh li Erbîlê hate pêkanîn. Ji 9 240 jinan tenê 170 kes hayê xwe zaniyariyê hene. Li Silêmaniyê ji 19 840 jinan tenê 4 000 kes li ser pirsê zane ne.

Pêşniyar ji bo rawestandina sunetkirina keçan

- Ji awira bijjîkî ve bi rêya semîneran belavkirina zaniyariyê
- Divê qala seqetbûyinê bi nimuyên eşkere bê kirin. Bi alîkariya programên tv û radyoyî gundên dur bêne îformekirin
- Divê hemşîreyên li Herêmê li ser pirsê bêne perwerdekirin. Navê pîrejinên sunetkar bêne peydekirin da ku ew bêne cezekirin
- Li ser pirsê perwerdekirina mamosteyan û bi rêya wan ronîkirina xwendevanan

- Divê oldarên kurd li ser pirsê bi rola xwe rabin, rê li ber sunetkirina keçan bigirin.

Peyva dawiyê

Sunetkirina keçan ji adet û çanda kurdan dur e. Çi eleqeya xwe bi baweriya kurdan tune ye. Ji bo ku rê li ber sunetkirina keçan bê girtin divê ev rastî di nava xelkê de bê belavkirin.

EuroKurd Human Rights – www.eurokurd.net